

Les crisis de subsistència a la Catalunya occidental al segle XVIII

Sovint es difon entre els no especialistes en la història social i econòmica del món rural una imatge uniforme pel que fa a les èpoques de crisi de subsistència de tota l'edat moderna. Per a l'historiador o l'humanista que ha de contextualitzar-les en un marc històric, les èpoques de dificultats tenen uns trets comuns que s'enumeren sense posar-hi massa atenció: fams, endeutaments, malalties, actuacions del municipi, caritat,... En un celebrat article publicat per Jean Meuvret a la revista *Population* (Meuvret, 1946), treball que enguany compleix el primer mig segle, aquest autor distingia per a França dues grans etapes: l'època de les grans caresties (1680-1713) i l'època de les caresties larvades (1755-1789). Volem endinsar-nos en aquest segon tipus de penúries per tal d'intentar comprendre-les. El nostre marc d'anàlisi és la Catalunya occidental.

L'anàlisi estadística

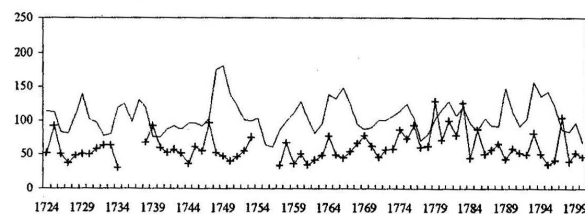
Jean Meuvret va desenvolupar una senzilla metodologia molt eficient per tal de detectar l'impacte demogràfic d'una carestia. Es tractava de representar gràficament dues variables: d'una banda, el percentatge de variació del preu anual del blat en relació amb la mitjana dels cinc anys anteriors, i d'altra banda, el percentatge de les defuncions en relació amb les concepcions (llegim baptismes). Per a un determinat any o conjuntura, un augment important de la primera variable acompanyada per un augment similar de la segona variable ens permetria detectar una «gran carestia». En altres paraules, si els preus augmenten molt en relació amb la mitjana dels cinc anys anteriors i els morts són molts en relació amb els naixements, ens trobem davant d'una gran carestia, d'una crisi maltusiana en definitiva. En el cas contrari, quan el moviment ascendent dels preus no es tradueix en una mortalitat important, ens trobem davant d'una «carestia larvada», lluny d'una catàstrofe maltusiana. A França, segons Meuvret, entre 1680-

Enric Vicedo

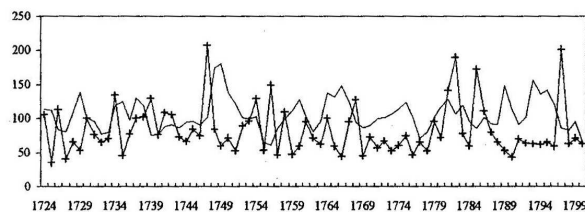
1713 i 1755-1789 «une révolution s'est accomplie». Aquest mètode va més enllà de les senzilles representacions mensuals, trimestrals o anuals dels preus i de la mortalitat.

Hem aplicat la metodologia de Jean Meuvret a les dades demogràfiques de tres parròquies de la Catalunya occidental: Lleida en la zona regada (concretament les dades de la parròquia de Sant Joan) i Anglesola i Verdú en la zona de secà. Les dades es reproduïxen en l'apèndix i es representen en els tres gràfics següents. Les dades dels preus procedeixen de Vicedo (1983) i les dades de baptismes i òbits han estat elaborats a partir dels registres parroquials de Sant Joan de Lleida, d'Anglesola i de Verdú. La línia contínua representa la primera variable (percentatge del preu anual del blat en relació amb la mitjana dels preus dels cinc anys anteriors) i la línia amb creus representa la segona variable (percentatge dels òbits d'un any en relació amb els baptismes del mateix període).

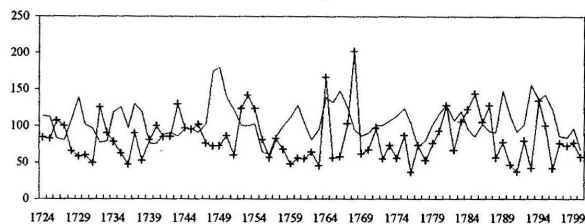
Les crisis de subsistència a Lleida

Les crisis de subsistència a Verdú

Les crisis de subsistència a Anglesola

Els tres gràfics anteriors evidencien una manca de coincidència entre les dues variables durant el segle XVIII. Aquest fet es palesa amb força claredat si ens fixem en les tres crisis clàssiques catalanes de la segona meitat del segle XVIII: la de 1748-54, la de 1766 i la de 1789. Totes tres formen la part alta d'un cicle de Labrousse (1973). Les implicacions demogràfiques de la pujada dels preus no existeixen o bé la pujada del percentatge d'òbits en relació amb els baptismes es produeix abans o després de l'any crític. La relació entre carestia i mortalitat és molt tènue o fins i tot inexistent. En el cas de la parròquia de Sant Joan, en la qual es basa el gràfic de Lleida, no és possible detectar aquesta relació. Sens dubte, les especials característiques de l'economia de l'horta i terme de Lleida permeten detectar aquesta immillorable realitat (Vicedo 1982, 1987, 1991).

De fet, aquests resultats demostren que el nostre territori està en condicions semblants a les existents a l'Espanya interior (Pérez Moreda, 1980) i a Europa (Livi-Bacci, 1988).

La interpretació històrica

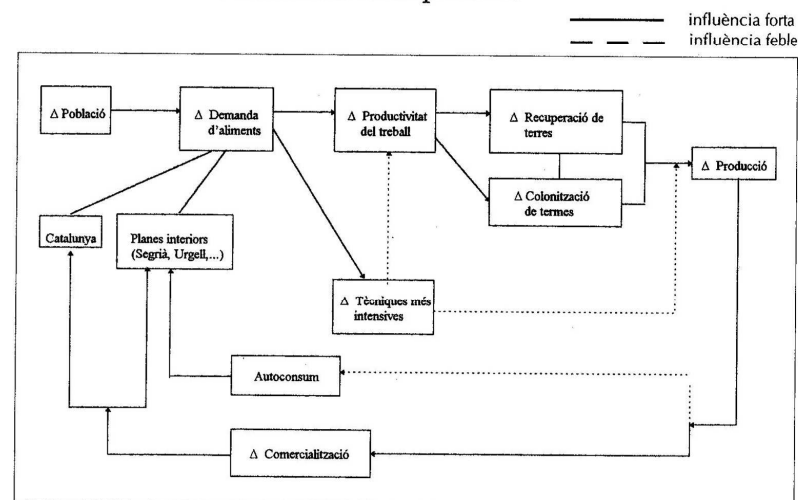
Centrarem la nostra anàlisi en el cas de Lleida, encara que creiem que els mateixos arguments -amb algunes matisacions- són aplicables a les zones urgellenques.

Un clàssic de la història agrària escrivia ja fa un quart de segle que es podien desenvolupar tres estratègies per tal de trencar la dependència de l'home en relació amb el medi, per tal d'evitar, entenem, l'existència de crisis maltusianes o de «grans caresties»: l'augment de la productivitat, el desenvolupament dels intercanvis comercials i les assegurances agràries (Slicher van Bath, 1974). Considerarem les dues primeres opcions, ja que la tercera no es desenvolupa en el nostre context fins ben entrat el segle XX.

En la seva obra cabdal, Pierre Vilar (1966) ja havia assenyalat a tall d'hipòtesi que els preus de la Catalunya interior al XVIII tindrien un nivell més elevat que els del litoral -zona històricament importadora de cereals de Sicília- i que les variacions cícliques estarien limitades per la possibilitat, en anys de gran carestia, de comprar cereals importats pel litoral català. Aquesta importació no evitaria un nivell de preus més gran que al litoral, però podia alleugerir les crisis. Per a l'Urgell, Ramon Garrabou ja va demostrar l'encert d'aquelles hipòtesis (Garrabou, 1970). Per al mercat de Lleida, es confirma també aquesta

interpretació (Vicedo, 1983). No cal dir que l'existència d'una agricultura de regadiu -on també juga un paper fonamental el blat- i la proximitat de les zones bladeres de la Franja o de l'Aragó són uns elements a considerar per tal d'entendre la situació de l'àrea de Lleida (Vicedo, 1982, 1987, 1991). Per tant, els intercanvis comercials existents entre la Catalunya occidental i l'Aragó i el litoral català des de fa segles, a més de la intensificació de les relacions comercials al llarg del set-cents, són uns elements que permeten entendre l'absència de «grans caresties» o crisis maltusianes a la Catalunya occidental al segle XVIII. Però encara existeixen altres raons.

Població i riquesa agrària a la Catalunya occidental: un model interpretatiu

L'augment de la productivitat és l'altra via que pot permetre trencar aquesta depedència de l'home en relació amb el medi. Ester Boserup (1984) situava la pressió demogràfica en l'origen de tota innovació tecnològica. El creixement de la població no implicava per norma problemes de subsistència, sinó que era motiu per aguditzar l'enginy de la societat i, per tant, s'innovava incorporant noves tècniques i fent una agricultura més intensiva. Aquesta, abans de la introducció de les màquines agrícoles -que no es dona fins a la segona meitat del segle XIX a Anglaterra i als Estats Units-, exigia més mà d'obra. Per

tant, la població creixent trobava ocupació en un tipus d'agricultura més intensiva, que incorporava més tasques i, en conseqüència, més hores de treball per unitat de superfície o de producte. Però Boserup tenia en compte que, en ocasions, una societat podia no reeixir per estar, per exemple, colonitzada. Aquesta autora, com a especialista en temes del Tercer Món, és conscient de les dificultats dels països subdesenvolupats.

Si ens situem a la Catalunya del segle XVIII, els progressos agraris de la centúria donen la raó a Boserup. El creixement demogràfic català no acaba en la catàstrofe maltusiana: es desenvolupa l'agricultura i, quan convé, es compra cereal fora.

A la Catalunya occidental, es pot parlar d'un augment significatiu de la productivitat? Si considerem els rendiments de la terra, aquests continuen essent molt baixos (3 per 1 al secà, 5 per 1 al regadiu pel que fa al blat xeixa, el de primera qualitat). La construcció o ampliació de sèquies o la incorporació dels llegums en la rotació dels cultius són vies que permeten augmentar la productivitat, però tindran un caràcter limitat (per això en el diagrama adjunt hem dibuixat de manera discontinua -que indica poca influència- les dues línies que van cap a la productivitat del treball i cap a producció). És a dir, per aquesta via poc creixement hi ha de la productivitat del treball i de la producció a la Catalunya occidental al segle XVIII. La creació d'una xarxa àmplia de regatge en aquesta àrea topa amb molts problemes, com, per exemple, les dificultats financeres estructurals d'una petita pagesia predominant. Aquesta és una raó que explica, per exemple, que davant d'un creixement demogràfic no es produeixi una generalització de la xarxa de regatge.

Però sovint s'oblida una altra via d'augment de la productivitat, justament la més fonamental. Ens referim a la producció per càpita, a la productivitat del treball. Una expansió de la superfície cultivada amb les tècniques ja existents pot permetre que una unitat familiar pagesa produeixi més i, en conseqüència, tingui més excedent per comercialitzar. Aquesta és la via -dibuixada en el diagrama en forma de línia contínua- que més es desenvolupa durant el segle XVIII a la Catalunya occidental i més concretament a les terres de Lleida. L'extensió de la superfície cultivada primer, recuperant les terres abandonades durant la Guerra de Successió, i la colonització de terres despoblats gens o poc cultivats a la segona meitat del segle i molt especialment al darrer terç, són la clau de l'augment de la productivitat del treball, de la producció per càpita. Generalment es tracta d'una

colonització bladera, d'un blat que cada cop es paga més per la qual cosa fins i tot terres de no gaire qualitat poden donar ingressos a les unitats familiars pageses. A més, parlem de terres abandonades durant la crisi del segle XVII. Des d'aquest punt de vista, quan es posen en cultiu no estan esgotades de nutrients, sinó que fins i tot han estat enriquides ja que han estat, i encara parcialment ho continuaran estant durant el darrer terç del XVIII, espais dedicats a pastures d'hivern, en el marc de la transhumància que lliga el Pirineu a les planes interiors.

En tot cas, i per matisar el que estem afirmant, hem de dir que no tota la producció anirà als colons: una part que rondarà el 20 per 100 anirà a parar als propietaris senyorials d'aquests termes (Montagut, Grealó, Malpartit, Vinatesa, la Cogullada, etc.). Les collites dolentes comprometeran la llavor de la següent anyada. A més, no tots els petits pagesos accediran a una terra amb emfiteusi, llicència de cultiu o altra fórmula contractual de menor incidència en aquests termes que es colonitzen. Però fins i tot el més petit pagès que figura en la documentació com a jornaler, intenta el cultiu, sense permís ni contracte, de terres que toquen a les seves parcel·les o fins i tot d'altres.

BIBLIOGRAFIA:

BOSERUP, E. (1984): *Población y cambio tecnológico. Estudio de las tendencias a largo plazo*. Barcelona: Crítica.

GARRABOU, R. (1970): «Sobre la formació del mercat català en el segle XVIII», *Recerques*, 1, 1970, pàg. 83-121.

LABROUSSE, E. (1973): *Fluctuaciones económicas e historia social*. Madrid: Tecnos.

LIVI BACCI, M. (1988): *Ensayo sobre la historia demográfica europea. Población y alimentación en Europa*. Barcelona: Ariel.

MEUVRET, J. (1946): «Les crises de subsistance et la démographie de la France d'Ancien Régime», *Population*, 1, pàg. 643-650.

PÉREZ MOREDA, V. (1980): *Las crisis de mortalidad en la España interior. Siglos XVI-XIX*. Madrid: Siglo XXI.

SLICHER VAN BATH, B.H. (1974): *Historia agraria de Europa occidental (500-1850)*. Barcelona: Península.

VICEDO RIUS, E. (1982): «Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a la Lleida del segle XVIII», *Recerques*, 12, pàg. 57-90.

— (1983): «El preu dels cereals durant el segle XVIII en un mercat de l'interior: l'Almodí de Lleida», *I Col·loqui d'Història Agrària (ICHA)*, pàg. 327-345, València.

— (1986): «Propietat i renda senyorial a les terres de Lleida en el marc del procés de creixement agrari (segle XVIII)», *Terra, treball i propietat*, pàg. 278-301. Barcelona: Crítica.

— (1987): *Producció, propietat i renda a les terres de Lleida (segle XVIII)*, tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma.

— (1991): *Les terres de Lleida i el desenvolupament català del set-cents. Producció, propietat i renda*. Barcelona: Crítica.

VILAR, P. (1966): *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, v. 3. Barcelona: Edicions 62.

WRIGLEY, E. A. (1969): *Historia y población*. Madrid: Guadarrama.

ANNEX:

	Preu del blà de 5 anys anterior	Mitjana de 5 anys anterior	% del preu anual sobre la mitjana de 5 anys anterior	Òbita a Lleida	Òbita a Anglaterra	Òbita a Venècia	Baptismes a Lleida	Baptismes a Anglaterra	Baptismes a Venècia	% òbita a Venècia	% òbita a Anglaterra	% òbita a Venècia / baptismes a Venècia
1719	47,01			52	30	33	130	39	41	40,00		80,49
1720	55,22			124	30	36	141	19	38	87,94	157,89	94,74
1721	41,08			89	16	33	172	37	43	51,74	43,24	76,74
1722	45,49			67	36	26	159	25	48	42,14	144,00	54,17
1723	48,04			60	28	40	138	29	28	43,48	96,55	142,86
1724	54,18	47,55	113,95	86	25	39	166	30	37	51,81	83,33	105,41
1725	55,36	48,98	113,02	161	23	15	176	28	43	91,48	82,14	34,08
1726	40,64	40,01	82,92	80	32	43	159	30	38	50,31	113,17	113,17
1727	39,45	48,92	80,64	53	30	22	144	30	55	36,81	100,00	40,00
1728	52,08	47,71	109,15	91	32	36	188	49	55	48,40	65,31	65,45
1729	67,11	46,34	138,82	76	25	29	151	43	59	50,33	58,14	52,75
1730	51,53	50,93	101,18	72	22	50	145	37	50	40,66	59,46	100,00
1731	48,47	50,16	96,63	84	26	42	146	53	55	57,53	49,06	76,36
1732	40,04	51,73	77,40	101	44	39	160	35	60	63,13	125,71	65,00
1733	41,31	51,85	79,68	92	37	37	147	41	53	63,07	90,24	69,81
1734	59,46	49,69	119,56	51	39	82	170	50	61	30,00	78,00	134,43
1735	60,47	48,16	123,56	51	27	27	140	43	39		62,79	45,76
1736	48,81	49,95	97,72	22	38	158	47	49	49	46,81	77,55	
1737	65,24	50,02	130,43	46	49	161	51	49	49	90,20	100,00	
1738	65,72	55,06	119,37	86	22	45	128	42	44	67,19	52,38	102,27
1739	45,25	59,94	75,49	133	34	38	145	42	45	91,72	80,95	128,89
1740	41,90	57,10	76,18	108	35	38	183	39	46	59,02	100,00	76,69
1741	47,14	53,70	87,78	91	32	49	173	38	45	52,60	84,21	108,89
1742	48,74	53,37	91,32	92	34	43	162	40	41	56,79	85,00	104,88
1743	43,33	50,07	86,54	91	56	36	175	43	49	52,00	130,23	77,47
1744	43,67	45,59	95,78	66	32	37	184	33	56	35,87	96,97	66,07
1745	43,55	45,28	96,19	110	35	38	180	37	45	61,11	94,59	84,44
1746	41,51	45,59	91,22	76	51	51	139	50	68	54,68	102,00	56,09
1747	45,26	44,12	102,58	161	38	118	167	50	57	96,88	76,00	207,02
1748	75,86	43,42	174,70	92	29	54	174	40	64	52,87	72,50	84,38
1749	90,08	49,93	180,41	87	26	38	183	36	64	47,54	72,22	95,38
1750	82,23	59,21	138,86	66	31	43	166	36	64	60,76	96,11	60,76
1751	81,44	66,95	121,65	82	19	35	177	32	67	46,33	59,38	52,24
1752	75,35	74,97	106,50	95	32	43	179	26	48	54,91	123,08	89,58
1753	80,66	80,59	99,99	143	44	55	191	31	57	74,87	141,04	96,49
1754	84,24	81,95	102,79	32	75	200	26	58	58	123,08	129,31	
1755	51,77	80,78	64,09	29	34	193	36	64	64	80,56	53,13	
1756	45,58	74,69	61,02	22	91	214	39	61	61	36,41	140,18	
1757	57,72	67,52	85,49	77	32	25	228	39	54	33,77	82,05	46,30
1758	63,53	63,99	99,27	163	29	29	245	43	72	66,53	67,44	109,72
1759	67,47	60,57	111,40	96	22	36	266	46	76	36,09	47,83	47,37
1760	73,06	57,21	127,78	137	15	45	273	45	76	50,18	55,56	59,21
1761	63,81	61,47	103,80	83	24	63	240	44	66	34,58	54,55	95,45
1762	52,36	65,12	80,41	105	28	51	255	44	71	41,18	63,64	71,83
1763	61,49	64,05	96,01	124	23	41	258	51	66	48,06	45,10	62,12
1764	87,92	63,64	138,16	184	65	69	240	39	69	76,67	166,67	100,00
1765	89,33	67,73	131,90	139	29	40	283	52	68	49,12	55,77	58,82
1766	105,42	70,98	148,52	103	27	32	231	47	73	44,59	57,45	43,84
1767	98,86	79,30	124,66	136	40	59	253	39	62	53,75	102,56	95,16
1768	83,83	88,60	94,61	146	81	79	221	40	62	66,06	202,50	127,42
1769	80,36	93,07	86,34	191	28	31	248	46	69	77,02	60,87	44,93
1770	82,39	91,56	89,98	148	30	41	241	45	56	61,41	66,67	73,21
1771	90,50	90,17	100,36	117	35	33	254	36	58	46,06	97,22	56,90
1772	87,75	87,19	100,64	129	29	37	230	53	55	56,09	54,72	67,27
1773	90,85	84,97	106,90	129	43	32	222	59	61	38,11	72,88	56,46
1774	98,42	86,37	113,96	213	26	48	249	47	79	85,54	55,32	60,76
1775	111,83	89,98	124,29	153	48	47	210	55	63	72,86	87,27	74,60
1776	98,94	95,87	103,21	183	18	34	197	49	74	92,89	36,73	45,95
1777	68,89	97,55	76,02	141	30	38	235	41	58	60,00	73,17	65,52
1778	75,53	93,78	80,54	127	29	36	207	55	69	61,35	52,73	52,17
1779	93,22	90,72	102,75	291	37	54	227	49	56	128,19	73,51	96,43
1780	104,83	89,68	116,89	193	39	52	272	42	72	70,96	92,86	72,22
1781	113,18	88,28	128,20	205	55	83	206	43	59	99,51	127,91	140,68
1782	97,67	91,13	107,18	182	31	99	233	47	52	78,11	65,96	190,38
1783	116,42	96,89	120,16	279	62	47	222	45	60	125,88	105,08	78,33
1784	101,17	105,06	96,29	98	45	221	41	75	75	44,34	121,95	60,00
1785	91,17	106,65	85,48	207	79	111	239	55	64	86,61	143,64	173,44
1786	106,50	103,92	102,48	134	48	49	267	46	44	50,19	104,35	111,36
1787	93,17	102,59	92,77	129	51	55	230	40	69	56,09	127,50	97,71
1788	93,33	102,09	91,42	151	41	40	232	73	61	65,09	56,16	65,57
1789	144,41	97,47	148,16	115	37	33	270	48	62	42,59	77,08	53,23
1790	120,16	106,12	113,23	151	32	34	259	69	78	58,30	46,38	43,59
1791	102,66	111,91	91,73	151	22	52	286	59	74	52,80	37,29	52,27
1792	113,50	111,15	102,12	128	46	57	258	58	90	49,61	79,31	63,33
1793	180,00	114,81	126,78	246	25	48	303	59	77	81,19	42,37	62,34
1794	179,75	132,15	136,02	133	75	57	266	56	92	50,00	133,93	61,96
1795	198,58	139,21	142,64	109	64	57	308	64	88	35,39	100,00	64,77
1796	188,75	154,90	121,85	122	30	48	298	72	81	40,94	41,67	59,26
1797	147,83	172,12	85,89	299	44	125	287	58	62	104,18	75,86	201,61
1798	146,00	178,98	83,25	147	58	58	377	80	93	38,99	72,50	62,37
1799	166,91	172,78	96,60	155	52	59	293	68	82	52,90	76,47	71,95
1800	113,25	170,21	66,53	139	34	47	298	60	75	46,64	56,67	62,67